

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2018-2021

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tereza Kyselová

Zahraníční politika poválečného Československa

Praha 2021

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Vít Rouč, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED PART TIME STUDIES

2018-2021

BACHELOR THESIS

Tereza Kyselová

Foreign policy of post-war Czechoslovakia

Prague 2021

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Vít Rouč, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky .....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat panu PhDr. Vítu Roučovi, Ph.D. za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování bakalářské práce.

Anotace

Tématem bakalářské práce je zahraniční politika poválečného Československa. Struktura je chronologicky členěna do čtyř samostatných kapitol. Text reprezentuje výklad historických událostí, je kladen důraz na popis historických detailů a osobností Československa. Cílem této práce je popsat zahraniční politiku v poválečném Československu a následně interpretovat, co únorový převrat v roce 1948 znamenal v mezinárodním politickém měřítku. Vše je podloženo odpovídající literaturou.

Klíčová slova

Československo, Marshallův plán, poválečné období, únor 1948, zahraniční politika, 1945-1949, 2. světová válka

Annotation

The topic of the bachelor thesis is the foreign policy of post – war Czechoslovakia. The structure is chronologically divided into four separate chapters. The text represents an interpretation of historical events, emphasis is placed on the description of historical details and personalities of Czechoslovakia. The aim of this work is to describe foreign policy in post-war Czechoslovakia and then interpret what the February coup in 1948 meant on an international political scale. Everything is based on relevant literature.

Keywords

Czechoslovakia, February 1948, foreign policy, Marshall Plan, post – war period, World War II, 1945-1949

OBSAH

ÚVOD	8
1 POVÁLEČNÉ OBDOBÍ V ČESKOSLOVENSKU	10
1.1 Obnova Ministerstva zahraničních věcí	11
1.2 Mírové konference – Jalta, Postupim, Paříž.....	14
1.2.1 Jaltská mírová konference	14
1.2.2 Postupimská mírová konference.....	15
1.2.3 Pařížská mírová jednání.....	16
2 ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI SOUSEDNÍM STÁTŮM	18
2.1 Německo.....	19
2.2 Polsko	23
2.3 Maďarsko	25
2.4 Rakousko	30
3 ZAHRANIČNÍ POLITIKA V MEZINÁRODNÍM MĚŘÍTKU.....	33
3.1 USA a Marshallův plán	33
3.2 Orientace na SSSR	38
4 ZÁNİK TŘETÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY	41
ZÁVĚR.....	46
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	48
Seznam použitých českých zdrojů	48
Seznam použitých internetových zdrojů	49
SEZNAM ZKRATEK.....	50

ÚVOD

Před výběrem tématu mé bakalářské práce jsem si musela položit jednu velmi základní otázku, jaké téma je mi blízké a co bych měla ve své práci popsat. Už na základní škole, následně i na střední škole, byla pro mě historie vždy velmi blízká a fascinující, proto pro mě bylo historické téma velkou výzvou. Československá a Česká historie je pro nás, Čechy, velmi bohatá. Jak již název bakalářské práce napovídá, tak se v práci budu zabývat zahraniční politikou poválečného Československa. Toto téma jsem si vybrala, protože mi přišlo velmi zajímavé a bylo pro zahraniční politiku 40. let 20. století velmi zásadní.

Po druhé světové válce někteří očekávali, že vítězné státy budou pokračovat ve spolupráci, která byla předzvěstí společného míru a prosperity. To se však nenaplnilo. Již v závěru války na jaře roku 1945 se mezi Spojenci objevily rozpory, které se v následujícím poválečném období stupňovaly a mezinárodní vztahy zhoršovaly. Československo se po válce ocitlo ve velmi složité a také ve velmi vyhocené situaci. Díky svojí strategické poloze ve střední Evropě, byla na rozhraní mezi Východním a Západním blokem. Právě velké sblížení k Sovětskému svazu bylo pro Československo složitým procesem, kterému napomáhala řada událostí. Cílem bakalářské práce je nastínit a popsat klíčové mezníky zahraniční politiky poválečného Československa a následně posoudit, jak události v únoru 1948 změnily tehdejší politickou orientaci.

První kapitola bakalářské práce se věnuje poválečnému období v Československu. Zároveň slouží jako úvod do problematiky. Soustředí se na obnovu Ministerstva zahraničních věcí a jeho činnosti. Dále jsou zmíněny mezinárodní mírové konference, které se odehrály mezi roky 1945-1946 a staly se tak důležitým mezníkem v budování poválečného uspořádání světa.

Druhá kapitola se zaměřuje na zahraniční politiku poválečného Československa vůči sousedním státům. V podkapitolách druhé části práce se zaměříme na zahraniční politiku poválečného Německa, Polska, Maďarska a nakonec Rakouska.

Předposlední kapitola se věnuje zásahu Sovětského svazu do zahraniční politiky Československa a jejím podmanění. Odmítnutí Marshallova plánu znamenala v polovině roku 1947 reálný odklon Československa od USA, ale také zhroucení vztahů mezi Spojenými státy americkými a Sovětským svazem.

Závěrečná kapitola líčí události kolem zániku třetí Československé republiky, které se odehrály v únoru 1948, kdy došlo k finálnímu převzetí moci komunisty. V této části práce bych se také ráda vyjádřila, jaké dopady měl únorový převrat na Československou politiku a následně bych jej porovнала s fungováním třetí republiky v době před únorem 1948 a po únoru 1948. Ráda bych také popsala, co tento převrat pro Československo znamenal v mezinárodním politickém měřítku.

Práce je založena na odborné literatuře, která pojednává jak o československé zahraniční politice, tak i o světové zahraniční politice ve zmíněném období. Dalším důležitým typem zdrojů, z nichž je čerpáno, pak představují dokumenty uložené v Archivu ministerstva zahraničních věcí České republiky v Praze, které zachycují dané činnosti zahraniční politiky Československa. Nejvýznamnějšími tituly literatury jsou publikace Jindřicha Dejmka, především titul „*Diplomacie Československa: Díl 1. nástin dějin Ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918-1992)*“, „*Marshallův plán: šedesát let poté*“, „*Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918-1992)*“, „*Diplomacie Československa: Díl 2. biografický slovník československých diplomatů (1918-1992)*“. Dalším velmi přínosným dílem jsou publikace „*Československo v poválečné Evropě*“, „*Pět kapitol o únoru*“ a „*Československo v letech 1945-1948*“ od Karla Kaplana.

1 POVÁLEČNÉ OBDOBÍ V ČESKOSLOVENSKU

Výsledek 2. světové války, nevyčísitelné hospodářské škody, desítky milionů mrtvých a roztržštěná Evropa byly motivem, který spojoval vítězné státy, aby německý stát nemohl rozpoutat další, třetí světovou válku. Období druhé světové války přineslo velké změny v Evropě, změnila jak politickou mapu, tak velmocenské vztahy v Evropě.

Československo se po konci války v Evropě v květnu v roce 1945 dostalo do velmi složitého mezinárodního postavení. Období mezi léty 1945-1948 patří mezi jednu z nejdynamičtějších etap vývoje české společnosti. Klíčové události, které stanovily zahraniční politiku poválečného Československa se odehrály již během války. Jedním z klíčových momentů moderních československých dějin se bezesporu stal podpis Československo – sovětské smlouvy v prosinci roku 1943 v Moskvě. Hlavním důvodem k uzavření této smlouvy byla ze strany prezidenta Edvarda Beneše naléhavě pocíťovaná potřeba bezpečnosti, která byla garantována dostatečně silným a zároveň spolehlivým spojencem. Sovětský svaz uzavřel s Československem smlouvu i přes pochybnosti Velké Británie a USA. Českoslovenští představitelé, i přes závazky vycházející ze smlouvy, doufali, že se vůdce SSSR Stalin nebude do vnitřních záležitostí republiky vměšovat a uspokojí se s republikou, která mu bude nakloněna v zahraniční politice.

Prezident Edvard Beneš měl s poválečným Československem plány, v jeho vizi mělo dojít k omezení množství politických stran, které by byly sdruženy do Národní fronty. Velké změny mělo očekávat také hospodářství a národnostní otázky. Prezident Edvard Beneš věřil, že Československo se nemusí vměšování ze strany Sovětského svazu obávat, neboť Moskva si přeje silné a nezávislé Československo. V březnu 1945, kdy došlo k osvobození východní části Československa, prezident Edvard Beneš spolu s členy vlády zamířil do Moskvy, kde byl podepsán návrh vládního programu, který je znám jako Košický vládní program. Tento program byl přijatý 1. dubna a podepsaný 5. dubna téhož roku v Košicích. Košický vládní program byl přijat jako začátek nové země, která byla vybudována po letech útlaku. V souladu s tímto dokumentem došlo také k podpisu znárodnovacích dekretů prezidenta Beneše v říjnu 1945. V rámci dekretů byl znárodněn velký a potravinářský průmysl, pojišťovny a banky. Košický vládní program,

který byl v Moskvě podepsán, znamenal rovněž konec Benešovi vize teorie mostu mezi Západem a Východem.

Podpisem smlouvy, která navazovala na smlouvu z prosince 1943, se definitivně potvrdilo spojení Československa se Sovětským svazem.

1.1 Obnova Ministerstva zahraničních věcí

Osvobozené a znovuobnovené Československo mohlo po válce zahájit diplomatická jednání. Ministrem zahraničních věcí setrval Jan Masaryk. Masaryk se stal velmi vyhledávanou osobností mezinárodních jednání a diplomatických konferencí.

„...Kontinuitu s předcházejícím vývojem potvrzovala i řada dalších rysů, počínaje návratem většiny útvarů Zamini do – nyní již zcela renovovaného – Černínského paláce, obnovením základní organizační struktury ministerstva zhruba v tom rámci, v jakém existovala v meziválečném období, až po návrat podstatné části původního úřednictva včetně za protektorátu předčasně penzionovaných byrokratů s „legionářskou“ minulostí.“¹

Rozdílnost od předválečného modelu se velmi rychle objevila. Už z mezinárodní situace a vnitropolitického vývoje bylo zřejmé, že se ministerstvo zahraničí před více než rokem 1938 stalo pouze výkonným instrumentem politiky, jejíž kurz, resp. jeho jednotlivé složky, teď zásadně určovala koaliční vláda „Národní fronty“, která byla až do první poloviny roku 1946 vedená sociálním demokratem Zdeňkem Fierlingerem a následně komunistou Klementem Gottwaldem. Prezident Edvard Beneš si sice uchoval na vnější politiku velký vliv, ale jeho pozice v květnu 1945 byla s postavením před Mnichovem nesrovnatelná. Rovněž toto platilo i v případě Jana Masaryka.

---

¹ DEJMEK, Jindřich., *Diplomacie Československa: Díl 1. nástin dějin Ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918-1992)*. 1. Praha: Academia, 2012. s. 119, ISBN 978-80-200-2210-3

Formální vedení Jana Masaryka na Ministerstvu zahraničních věcí umožňovalo prezidentovi uchovávat si soukromý vhlad do vývoje mezinárodní politiky, a usnadňovalo mu tím jeho vstupy do řízení zahraniční politiky, a v neposlední řadě oddálit personální spory v následujícím období, které zažívaly jiné centrální úřady. Následně se také měnila struktura vyššího úřednictva, stejně jako národnostní složení, především díky posilování slovenské složky, i politické rozložení. Velkou zásluhou státního tajemníka, a také příštího ministra zahraničních věcí, Vladimíra Clementise zde velmi rychle sílil vliv příznivců Komunistické strany Československa, i když jejich skutečná pozice v následujících třech letech zdaleka neodrážela pravý vliv této strany v zemi.

„Clementisův vliv sice brzy vyvážila alespoň částečně aktivita nového generálního sekretáře Arnošta Heidricha. Prezident však přesto nařídil „svým“ stoupencům, aby jej v případě potřeby raději informovali osobně, což vzájemnou důvěru demokratů a komunistů na ministerstvu zahraničí ilustruje dostatečně.“²

Co se týče znovuoobnovení československých hranic, tak ty byly obnoveny ve stejném režimu, jako tomu bylo před 2. světovou válkou s rozdílem ztráty Podkarpatské Rusi. Ta byla předána Sovětskému svazu jako součást Ukrajiny.

Znovuoobnovení činnosti Černínského paláce probíhala za nepřítomnosti Jana Masaryka, který odletěl do San Franciska na zakládající konferenci Organizace spojených národů. Obnova Zamini se v prvních týdnech míru rozbíhala pod vedením nedávno jmenovaného státního tajemníka Clementise.

„Do Černínského paláce se sice už od poloviny května 1945 postupně vracela část úředníků, kteří za války pracovali v protektorátních úřadech či přešli po r. 1939 do soukromé sféry; jejich trvalejší angažmá ale musela potvrdit na základě „zkoumání“ jejich postojů v době okupace závodní rada.“³

Jan Masaryk v dubnu 1945 odletěl do San Franciska na konferenci Organizace spojených národů, kde jednal jako jeden z 51 zástupců jednotlivých spojeneckých států.

---

² DEJMEK, Jindřich., *Edvard Beneš, politická biografie českého demokrata. Část druhá, prezident republiky a vůdce národního odboje*. Praha: Karolinum, 2008. s. 560, ISBN 978-80-246-1473-1

³ DEJMEK, Jindřich., *Diplomacie Československa: Díl 1. nástin dějin Ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918-1992)*. 1. Praha: Academia, 2012. s. 120, ISBN 978-80-200-2210-3

Jan Masaryk vkládal do nově vznikající organizace velké naděje na rozdíl od meziválečné Společnosti národů. Konference v San Franciscu se zúčastnilo 3500 státníků. Na konferenci se Masaryk díky své předchozí činnosti a výborným řečnickým schopnostem zařadil mezi nejuznávanější diplomaty. Díky tomu byl zvolen na post jednoho ze 14 členů výkonného výboru a patřil mezi velké osobnosti celé konference. Zakládající Charta OSN byla přijata 26. června 1945. Podepsána byla však 24. října téhož roku. Během Masarykovi nepřítomnosti začali komunisté postupně obsazovat posty na Ministerstvu zahraničních věcí.

*„Definitivním vykročením MZV k poválečné „normalitě“ byl na počátku srpna 1945 Masarykův návrat do Prahy – a na „jeho“ ministerstvo. Ministr shromážděné úřednictvo ujišťoval, že „zůstaneme a jsme kolegy“ i že pozice Československa je dobrá – „budeme spolupracovat se SSSR a udržovat dobré styky se Západem...“.*⁴

---

⁴ DEJMEK, Jindřich., *Diplomacie Československa: Díl 1. nástin dějin Ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918-1992)*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012. s. 121, ISBN 978-80-200-2210-3

1.2 Mírové konference – Jalta, Postupim, Paříž

Mezi nejdůležitější zahraničněpolitické události, které se odehrály v průběhu a po 2. světové válce, patří mírové konference a uzavírání mírových dohod. V roce 1945 se konaly dvě – nejprve na Jaltě, následně v Postupimi a v roce 1946 v Paříži.

1.2.1 Jaltská mírová konference

Jaltská mírová konference se konala od 4. do 11. února 1945, tedy ještě za 2. světové války. Během této konference bylo již možné s jistotou prohlásit, že se válka blíží ke konci a že Německo bude poraženo. S blížícím se koncem války bylo nutné začít jednat s vítěznými mocnostmi o budoucím uspořádání Evropy a také, jak budou potrestány poražené státy.

Spojenci realizovali plán na rozdělení Německa. Německo mělo být demilitarizováno a následně rozděleno na okupační území dle vlivů spojeneckých států, tedy na část francouzskou, britskou, sovětskou a americkou. Dále byly potvrzeny hranice budoucího Polska. Polsko mělo obdržet východní část německého území. Polská východní část měla připadnou Sovětskému svazu. Mezi dalším významným bodem setkání, bylo řešení válečných reparací. Německo mělo zaplatit náhrady ve výši několika miliard dolarů. Tyto reparace měly být placeny v peněžní formě, dále ve zboží, zbraních a akciích německých podniků. Dalším bodem konference bylo řešení německých válečných zločinů. Během jaltské mírové konference bylo rozhodnuto o založení Organizace spojených národů a jejím ústředním orgánem Radě bezpečnosti. Místo vzniku Organizace spojených národů bylo San Francisco a první setkání se zde mělo konat v dubnu 1945. Mírová konference na Jaltě odhalila směry budoucího světového vývoje. O budoucnosti československého státu se však na jaltské mírové konferenci prakticky vůbec nejednalo, řešily se především ty nejdůležitější body. Ruští diplomaté nicméně informovali své britské i americké protějšky o tom, že Rudá armáda hodlá podniknout postup směrem do Československa.

1.2.2 Postupimská mírová konference

Postupimská mírová konference se konala nedaleko Berlína na zámku Cecilienhof. Konference probíhala v době od 17. července do 2. srpna 1945 a na území poraženého Německa se sešel generální tajemník Komunistické strany Sovětského svazu J. V. Stalin, nový prezident USA Harry Truman a premiér Velké Británie Winston Churchill.

Winston Churchill byl však v průběhu jednání nahrazen Clementem Attleem, neboť byl poražen v britských volbách. Tato mírová konference navázala na mírovou konferenci na Jaltě z února 1945 a dořešila některé nevyřešené otázky a také projednala nově vzniklé problémy s koncem 2. světové války v Evropě.

V Postupimi se jednající strany domluvily, že v Německu je nutné prosadit 4 důležité směry, ty byly souhrnně označeny jako program 4 D. Těmi směry byly demokratizace, dekartelizace, denacifikace a demilitarizace. Dále během konference byla dohodnuta podoba rozdělení Německa na 4 okupované části – britská, americká, sovětská a francouzská. Podobné rozhodnutí o územním dělení bylo také Rakousko, zde se rozhodovalo podobně jako v případě Berlína. Vídeň jako hlavní město Rakouska bylo rozděleno do čtyř částí, které patřily okupačním státům. Během jednání o územním uspořádání státu ve střední Evropě se také přidalo rozhodnutí, které se týkalo Československa. Československo přišlo o Zakarpatskou Ukrajinu, ta se stala součástí Sovětského svazu.

V průběhu jednání seznámil americký prezident Harry Truman své spojence s objevem atomové bomby, kterou Spojené státy americké vlastnily jako první ze světových velmocí. Stalina tato zpráva zanechala velmi klidným, zřejmě o této bombě věděl od svých zpravodajských služeb. Sovětský svaz však na vývoji atomové bomby pracoval další čtyři roky, než svou první jadernou zbraň vyzkoušeli.

Mírová jednání v Postupimi byla poznamenána několika skutečnostmi, kdy západní mocnosti udělali velké ústupky, především hlavní představitelé USA a Velké Británie, neboť byli do funkce jmenováni krátce před mírovou konferencí a méně zkušení.

Naopak Stalinovo sebevědomí po konferenci výrazně vzrostlo, právě díky tomu, že pro Sovětský svaz byly dojednané výsledky velmi příznivé. Pro Stalina bylo

nejdůležitějším výsledkem získání vlivu ve střední a východní Evropě, tedy i v Československu.

1.2.3 Pařížská mírová jednání

„Začátek pařížské mírové konference byl plánován na 1. května, zahájení činnosti se nicméně datuje až k 29. červenci 1946. Účelem konference tedy bylo projednat a připravit mírové smlouvy s Maďarskem, Rumunskem, Bulharskem, Itálií a Finskem, dále projednat otázky reparací a statut Terstu.⁵

Mezi účastníky pařížské mírové konference byly spřátelené a spojenecké státy, které se aktivně podíleli v boji proti nacismu. Celkem se konference zúčastnilo 21 států, které měly za úkol projednat návrh mírové smlouvy s Německem a Japonskem. Mezi spojenci se objevili neshody, z toho důvodu se jednání o uzavření míru s Japonskem a Německem odložilo.⁶

Organizace mírové konference v Paříži zahrnovala sekretariát konference, komisi pro jednací pořádek, Radu zahraničních ministrů, plenární zasedání, hospodářské komise, generální komisi a subkomise pro Balkán a Finsko a reparační komisi pro Itálii. Dále zde byla zahrnuta teritoriální politická komise pro Bulharsko, Finsko, Itálii, Rumunsko a Maďarsko. Zástupci z československého státu zastávali na konferenci funkci předsedy hospodářské a finanční komise pro Balkán a Finsko, místopředsedy v politické a územní komisi pro Finsko a zpravodaje v politické a územní komisi pro Rumunsko. Československo mělo na pařížské konferenci aktivní účast na rokování, tak i na rozhodování, protože splňovalo všechny podmínky, tedy účastnilo se boje v Evropě a nacházelo se ve válečném stavu s některým z nepřátelských států.

Mírové konferenci v Paříži předcházela několikaměsíční příprava. Tato přípravná fáze naplňovala diplomatická aktivita vyslanců, ale také zástupců

---

⁵ ROMSICS, Ignác., *Pařížská mírová zmluva z roku 1947*. 1. vyd. Praha: Kalligram, 2008. s. 250, ISBN 80-8101-014-9

⁶ Tamtéž, s.

a spolupracovníků ministerstva zahraničí. Někteří z nich se následně stali členy československé delegace na pařížské mírové konferenci.

Mezi členy československé delegace nemohl chybět ministr zahraničí Jan Masaryk, ten byl označen za jednu z klíčových postav československé delegace, neboť jeho projevy byly zásadní v jednotlivých komisích. Další důležitou postavou byl státní tajemník Vladimír Clementis. Jan Masaryk spolu s Vladimírem Clementisem nejčastěji promlouvali o zájmech Československa v plenárním zasedání.

Československo mělo při konferenci zájem jednat o mírové smlouvě s Maďarskem a zároveň chtěli diplomaté řešit i další mezistátní spolupráci. Během jednání a hlasování v komisích bylo snahou Československé delegace zůstat loajální k Sovětskému svazu a zároveň podílet se na spolupráci se Západem. Spolupráce se západními mocnostmi se nezdařila podle očekávání.

Pařížská mírová jednání znamenala pro následující roky velký politický rozkol mezi Sovětským svazem a Spojenými státy americkými. Rozpory, které se mezi velmocemi projevily byly zákonitým obrazem nastupující studené války.

2 ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI SOUSEDNÍM STÁTŮM

Vztahy mezi sousedními státy jsou vždy určovány řadou faktorů, které odrážejí politické rozhodování odpovědných činitelů v zemích, ale jsou i silně ovlivňovány svou geografickou polohou.

Pro poválečné Československo byly zahraniční vztahy se sousedními státy velmi důležité. Nejvíce československou zahraniční politiku zaměstnávala otázka z pohledu úpravy hranic, hospodářské vztahy a v neposlední řadě také přesuny obyvatel. Československá vláda, stejně jako její sousední státy, si zakládala na dobrých a přátelských vzájemných vztazích. Skutečnost však během dvou až tří poválečných let byla jiná.

V následujících podkapitolách rozebereme jednotlivé sousední státy a popíšeme jejich poválečný vztah k Československu.

2.1 Německo

Mezi roky 1945 až 1948 patřilo Německo ke klíčovým bodům světové a evropské politiky. Vítězné mocnosti na postupimské konferenci, která se konala v létě 1945, vymezili své politické cíle proti poraženému Německu. Mocnosti se shodly na tom, aby Německo došlo k takové přeměně, aby už nikdy nemohlo rozpoutat válku a ohrozit tím tak světový mír.

„O politickém a hospodářském uspořádání Německa jednaly velmoci v souvislosti s diskusemi o mírové smlouvě a reparacích na konferencích v Londýně, Moskvě, New Yorku a Paříži. Průběh a výsledky konferencí a zejména opatření, která v okupačních zónách velmoci prováděly, prokazovaly, že v Německu se stále víc prosazovalo dělení na Východ a Západ.“⁷

Německý stát byl už od jeho vzniku pro Československo klíčovým problémem. Po zkušenostech z druhé světové války nadále panovaly v Československu obavy z poválečného Německa. Zajištění bezpečnosti před německým nebezpečím bylo pro Československo prvořadým úkolem zahraniční politiky. Československo věnovalo velkou pozornost mezinárodním jednáním o záležitostech a budoucím uspořádání Německa. Primárně se soustřeďovala na obsahu mírové smlouvy, odsunu německých občanů, územní požadavky a válečné reparace a restrikce. Československo také mělo snahu podílet se na vojenské okupaci Německa, jejím cílem bylo umístění vojenských jednotek na území, které Československo chtělo připojit. Tento požadavek byl ze strany velmocí odmítnut.

„O přípravě mezistátní konference o poměrech v Evropě, konkrétně o mírové smlouvě s Německem, rozhodla vláda 15. června 1945. Ustanovila meziministerskou komisi v čele s J. Masarykem. Jejím úkolem bylo shromažďovat materiál, připravovat memorandum a směrnice vlády pro mírová jednání.“⁸

---

⁷ KAPLAN, Karel., *Československo v poválečné Evropě*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. s 188, ISBN 80-246-0655-0

⁸ Tamtéž, s. 189.

V listopadu v roce 1945 se začala připravovat dohoda o německých reparacích. Vladimír Clementis sdělil vládě 18. září 1945 povinnost všech států, které se podíleli na válce proti Německu, aby předložili 1. října 1945 své restituční a reparační požadavky. 1. listopadu 1945 byla zahájena konference, která se týkala těchto záležitostí. Reparační konference trvala dlouhých šest týdnů. Dne 15. ledna 1946 byl zveřejněn závěrečný akt. Výše československých požadavků se vyšplhala na 347 miliard Kčs.⁹

Dalším důležitým bodem pro znovuvybudování míru mezi Československem a Německem bylo vyřešení jedné z nejdůležitějších otázek, tou otázkou byl odsun sudetoněmeckého obyvatelstva. Budoucí odsun sudetoněmeckého obyvatelstva začal prezident Edvard Beneš projednávat s vůdčími osobnostmi během návštěvy Moskvy koncem roku 1943. Otázka kolem německého obyvatelstva se také stala jedním z bodů jednání v roce 1945. Krátce po konci války vydávaly správní komise nebo národní výbory směrnice, které řešily otázku Němců.

První nařízení, které se německého obyvatelstva dotklo, byl zákaz pohybu mimo domovskou obec, zákaz nočního vycházení a zákaz pohybu ve veřejných zařízeních. Každý německý občan musel být také označen páskou s písmem N.

Odsun německého obyvatelstva probíhal ve dvou etapách. První etapa je označována jako „divoký odsun“. Tento odsun trval od konce května 1945 do začátku srpna 1945. Divoký odsun byl nedostatečně připraven a probíhal bez jakýkoliv směrnic či jednotného vedení. Jelikož se jednalo bez jakéhokoliv vedení, bylo i v některých případech velmi tvrdé a nelidské. Lidé dostávali informace o odsunu několik hodin předem, neměli dostatek času na přípravu, zásobu potravin či dostatek oblečení. Byla také omezena hmotnost zavazadla, takže německé obyvatelstvo odcházelo pouze se základními věcmi. V červnu 1945 se objevila první snaha o lepší provedení odsunu. Velký vliv na odsud německého obyvatelstva měla postupimská konference, která se konala na přelomu července a srpna.

---

⁹ KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 194, ISBN 80-246-0655-0

„Mocnosti apelovaly na Československo, aby zastavilo akce spojené s odsunem. I přes počáteční skepsi Velké trojky k událostem spojených s vysídlením německých obyvatel, nakonec na požadavek odsunu Němců přistoupily.“¹⁰

V druhé etapě již šlo o tzv. organizovaný odsun. Krátce po mírové konferenci v Postupimi se čelní představitelé Československa soustředili na přípravu odsunu německého obyvatelstva. Československá vláda si stanovila několik úkolů. Jeden z nich zahrnoval právní postavení vysídleného německého obyvatelstva, též zahrnovala otázky spojené s firmami, majetkem, hospodářstvím a dalšími pozůstalostmi, které vyhnání Němci na území zanechali. Zároveň s odsunem německého obyvatelstva vstoupily v platnost Benešovy dekrety.¹¹ Na základě dekretů byly také upraveny otázky ohledně vyvlastňování majetku všech osob německé národnosti, bez ohledu na státní příslušnost.

Pouze ti, kteří se ve druhé světové válce podíleli na osvobození Československa, dostali výjimku. Aby mohl být odsun německého obyvatelstva naplněn, bylo zapotřebí domluvit se s okupačními mocnostmi na způsobu transferu. Sovětský svaz a Velkou Británií s odsunem souhlasilo, naopak Spojeným státům americkým se zpočátku tento návrh nezamlouval, poté však také návrh odsouhlasili. Organizovaný odsun německého obyvatelstva započal 25. ledna 1946. Poslední transport Němců z Československa odjel v říjnu 1946, celkem tak bylo vysídleno více než 2,5 milionu Němců.¹² Pro německé obyvatelstvo znamenal návrat do své vlasti problém. Přes to, že byli Němci, byli v Německu považováni za cizince a nebyl jim umožněn přístup k základním životním potřebám. Zanedlouho z tohoto důvodu vznikly v Německu pomocná střediska a vyhnanecké svazy. Hlavním úkolem těchto svazů a institucí byla nabízena pomoc těm, kteří potřebovali pomoc se začlenit či vyrovnat s odsunem a také získat základní potřeby.

Poválečné Československo-německé obchodní a hospodářské styky narazily na velké problémy. Předválečné a válečné hospodářské styky, které byly poměrně rozsáhlé,

---

¹⁰ ARBURG, Adrian, STANĚK, Tomáš, ed., *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945*. 1. vyd. SUSA, 2010. s. 89, ISBN: 978-80-86057-66-8

¹¹ Dekret presidenta republiky č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. [cit. 2021-01-30]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/>

¹² DEJMEK, Jindřich., *ČESKOSLOVENSKO, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*. 1. vyd. Praha: CEP, 2002. s. 63, ISBN 80-86547-07-8

se zhroutily. Bylo nemožné, aby Německo mohlo obnovit předválečné obchodní vazby, z důvodu hospodářské změny.

„Situaci ztěžovalo rozdělení ekonomiky podle okupačních sektorů. Československo vedlo od konce roku 1945 obchodní jednání s příslušnými institucemi okupační správy americké, britské, později i francouzské zóny. Jednání dospěla k dohodám, ale rozsah dovozu a vývozu zůstával omezený.¹³

V roce 1946 ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka spolu s československými odborníky upozornili na dopady Německého hospodářského oživení pro Československo.

Původní představa více než desetileté obnově německého průmyslu se nepotvrdila. Německo začalo Československu konkurovat ve vybraných výrobních odvětvích. V roce 1947 se mezi Německem a Československem vyskytl takový problém, který by pro Československou ekonomiku měl velmi vážné důsledky.

Problém spočíval o úpravě plateb v oblasti dopravy a zahraničního obchodu, z důvodu sloučení britského a amerického okupačního pásma. Veškeré náklady, tranzit, zboží či pohledávky německých firem, které vznikly za doby okupace Československa se mělo platit v dolarech. Dne 7. února 1947 se československá vláda zabývala tímto návrhem. Vláda tento návrh zamítla a poslala všem čtyřem velmocem memorandum, ve kterém byl vyjádřen nesouhlas s takovým návrhem a také to, že se jedná o blokádu proti Spojencům. Vláda toto zaslání memorandum schválila 4. března 1947. V srpnu 1947 státní tajemník Československa Vladimír Clementis setkal s představiteli USA a Velké Británie v okupačním pásmu. Po složitém vyjednávání plně překážek byl výsledek pro Československo uspokojivý a memorandum schválili.

---

¹³ KAPLAN, Karel., *Československo v poválečné Evropě*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 208, ISBN 80-246-0655-0

2.2 Polsko

Zahraniční politika poválečného Československa a Polska byla ovlivněna nevyřešenými spory z dvacátých a třicátých let. Hlavním sporem bylo Těšínsko. Po Mnichovské dohodě Polsko obsadilo československou část Těšínska a slovenský stát dostal v roce 1939 polské území obývané Slováky. Během druhé světové války probíhalo mezi československou a polskou exilovou vládou v Londýně rozpor o poválečném uspořádání mezi oběma státy. Československá vláda se snažila o uznání předmnichovských hranic – včetně Těšínska, které mu náleželo před válkou, toto však Polská vláda odmítla.

„Krise, do které se československo-polské vztahy dostaly, přitom odporovala nejen vládním prohlášením prvních poválečných vlád obou zemí, ale nabourávala jeden z nejdůležitějších předpokládaných pilířů zahraniční politiky nového Československa.“¹⁴

Za války považoval prezident Edvard Beneš československo-polskou spolupráci v poválečné střední Evropě za velmi důležitou. Polští představitelé podepsali v dubnu 1945 spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem a tím byl vyřešen polsko-sovětský územní spor.¹⁵

Bezprostředně po osvobození na československém území, kde žila i polská menšina, převažovala snaha o dobré vztahy mezi oběma zeměmi. Zanedlouho začalo přibývat více případů, kdy se Češi k Polákům začali chovat nepřátelsky. Během měsíce po osvobození se vztahy mezi polskými a českými občany na severní Moravě prudce zhoršily. Důvodem byla snaha českých úřadů, které naléhaly na polské občany žijící na Těšínsku, aby opustili tamní oblast, kam se po mnichovské dohodě před 2. světovou válkou uchýlili. Krize v československo-polských vztazích se nadále prohlubovala, nepomohlo ani vysílání rozhlasu v Katovicích, který podněcoval polskou menšinu na Ostravsku. Nepomohly ani aktivity polského konzula v Ostravě, a nakonec ani bezvýsledná výměna nót mezi zahraničními úřady. V roce 1945 šéf polské diplomacie W.

---

¹⁴ DEJMEK, Jindřich., *ČESKOSLOVENSKO, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*. 1. vyd. Praha: CEP, 2002. s. 153, ISBN 80-86547-07-8

¹⁵ Tamtéž, s. 153.

Rzymowski opakoval, že československý postoj, který odmítl jednat o územních otázkách, je pro Polsko nepřijatelný.

Dalším neúspěchem bylo jednání mezi oběma ministry zahraničí W. Rzymowskim. a J. Masarykem v Praze, které se konalo v polovině února v roce 1946.

V dubnu v roce 1946 předložili českoslovenští diplomaté Radě ministerstvu zahraničních věcí v Paříži memorandum, ve kterém Československo požadovalo připojení Kladska a části Hlubčicka a Ratibořska. Tento požadavek vyvolal velmi ostrou reakci ze strany Polska. Polsko již toto území považovalo za svoji součást a označila tuto aktivitu československých diplomatů za nepřátelský akt. V polovině roku 1946 se do poměru mezi Československem a Polskem vmísil Sovětský svaz.

„27. července bylo novému premiérovi K. Gottwaldovi a prezidentovi E. Benešovi předáno sovětské memorandum, vyzývající v souvislosti s československo-sovětským paktem z roku 1943 k uzavření tam anticipované spojenecké smlouvy československo-polské, která by prý přispěla ke zlepšení vzájemných vztahů. Bylo však příznačné, že dokument žádal, „aby taková smlouva byla uzavřena v době nejbližší, podle možnosti v srpnu toho roku.“¹⁶

Příprava nové spojenecké smlouvy, byla zahájena na konferenci v Paříži v srpnu téhož roku a neprobíhala vůbec hladce. Vzhledem k nedořešeným důležitým otázkám, a také polskému požadavku na kolektivní práva pro polskou menšinu v Československu, se nakonec přípravy smlouvy protáhly na celých sedm následujících měsíců, tedy do března roku 1947.

Spojenecká smlouva byla podepsána při Gottwaldově návštěvě Varšavy 10. března 1947. Ve smlouvě se obě země zavazovaly k učinění opatření, aby společně znemožnily jakoukoliv hrozbu útoku ze strany Německa nebo jiného státu, který by s Německem spolupracoval. Dále si strany slíbily vojenskou pomoc. Obě země si také slíbily, že

---

¹⁶ KAPLAN, Karel, ŠPIRITOVÁ, Alexandra, (eds.), *ČSR A SSSR 1945-1948: dokumenty mezivládních jednání*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1996. s. 188, ISBN 80-85270-65-X

nesjednají spojení, jež by bylo namířeno proti některé z nich. Smlouva měla platnost dvacet let, poté mohla být automaticky prodloužena o dalších pět let, dokud by ji nevyověděla jedna z vysokých smluvních stran.

Československo-polské spojení otevřelo cestu i v dalších oblastech, především v těch hospodářských. Následně byl v dubnu 1947 podepsán protokol o výměně zboží, dopravě a platebním styku. Dne 4. července 1947, při příležitosti návštěvy šéfa polské vlády J. Cyrankiewicze, byla podepsána Úmluva mezi Československem a Polskem o hospodářské spolupráci. Jako základní cíle vzájemné hospodářské spolupráce bylo vytyčeno pět úkolů. Mezi nimi byla například vzájemná výměna statků a služeb, spolupráce mezi hospodářskými a technickými učiteli, hospodářská spolupráce mezi jednotlivými úseky a obory polského a československého hospodářského života, využití oboustranných možností dopravních v oboru dovozu, vývozu a průvozu, a to na zemi, moři, řekách a ve vzduchu. Tato spolupráce byla podepsána na pětileté období mezi roky 1947 a 1952. V téže době byla také podepsána dohoda o kulturní spolupráci.

Jako výkonný orgán se zřídila tzv. Rada československo-polské hospodářské spolupráce, která měla na starosti koordinovat veškerou činnost v rámci úmluvy. Jejimi pomocnými orgány byly československo-polské komise, které byly smíšené a ustanovila je předcházející jednání.

Československo-polský svazek navázal novým způsobem na linii dlouhých vzájemných vztahů mezi Čechy, Slováky a Poláky.

2.3 Maďarsko

Do pařížské mírové konference se vztahy mezi Maďarskem a Československem vyvíjely velmi složitě. Mezi roky 1945 až 1948 se spory mezi nimi v závislosti na okolnostech zostřovaly nebo mírnily. U Maďarska, jakožto poražené země, byla nakloněna, aby s vítězným Československem dosáhla dobrých sousedských vztahů. Obě země si totiž uvědomovaly, že vzájemné fungování je pro střední Evropu velmi důležité z hlediska hospodářské spolupráce.

Do československých a maďarských vztahů se také promítaly zájmy světových velmocí. Západní mocnosti vedly spolu se Sovětským svazem spor o určování vlivu ve střední Evropě. Maďarsku se také nevyhnulo uhradit Československu válečné reparační.

Za jeden z klíčových sporů se považoval osud maďarských občanů. Dne 20. ledna 1945 byla velmocemi podepsána Dohoda o příměří.

„Tato dohoda stanovila uznání předmnichovských slovensko-maďarských hranic, odchod maďarských úředníků a vojáků z území jižního Slovenska, anulování všech nařízení vztahující se k anexi okupovaného území, a vrácení všech materiálů a ceností, které Maďaři z tohoto území vyvezli.“¹⁷

Československo považovalo vysídlení maďarských občanů za neodkladnou a nutnou záležitost. Od dubna roku 1945 začala československá vláda připravovat plán na hromadný odsun maďarské menšiny pomocí transferu, který měl proběhnout ve dvou etapách. V první etapě mělo dojít k odsunu těch, kteří na okupované území na Slovensku přišli v listopadu 1938. Tato etapa se týkala hlavně těch maďarských občanů, kteří se během druhé světové války, jakkoliv provinili proti Československu. Ve druhé etapě mělo dojít k hromadnému vystěhování všech Maďarů.

Krátce poté, co se Maďarsko dozvědělo o připravovaném odsunu slovenských maďarských občanů, začaly okamžité protesty u Spojenecké kontrolní komise, neboť Maďarsko shledalo toto jednání s maďarským obyvatelstvem za protimaďarské a velmi diskriminační. Tyto protesty nikterak neuspěly a postavení maďarské menšiny se začalo zhoršovat.

Aby bylo Československo ve vysídlování maďarské menšiny úspěšné, potřebovalo Československo souhlas Spojenců. Na postupimské konferenci v létě 1945 českoslovenští představitelé připravili a předložili plán, který se vztahoval k vysídlení maďarské a německé menšiny.

---

¹⁷ ŠUTAJ, Štefan., *Maďarská menšina na Slovensku v 20. století*. 1. vyd. Bratislava: Kaligram, 2012. s. 24, ISBN 978-80-8101-638-7

„Rozhodnutí spojeneckých mocností následně schválilo přesídlení německého obyvatelstva, které zůstalo v Polsku, Československu a Jugoslávii. Dodali však, že transfer je třeba uskutečnit organizovaně a humánním způsobem. Nicméně o vysídlení maďarské menšiny v rozhovorech ministrů zahraničí a v usnesení konference nebyla žádná zmínka.“¹⁸

Maďarsko považovalo výsledek postupimské mírové konference za úspěch, kdežto Československo dosáhlo jen polovinu svého požadavku. Poté, co Československo nedostalo souhlas k maďarskému transferu obyvatel, muselo najít nový způsob, jak toho dosáhnout. V říjnu 1945 československý zástupce Dalibor Krno navrhl nový způsob ve formě výměny obyvatelstva a zároveň navrhl zahájit jednání o vzájemné dohodě mezi Maďarskem a Československem. Maďarský premiér Zoltán Tildy předpokládal, že návrh Dalibora Krna skončí neúspěchem, díky tomu, jakých opatření se Československo dopustilo. Velmoci však byly tomuto návrhu nakloněny a pod jejich nátlakem ke dvoustrannému jednání nakonec Zoltán Tildy souhlasil ve snaze najít možnou dohodu s Československem. Maďarsko však apelovalo na Československo, aby byla ukončena diskriminace maďarských občanů, jinak k možnému jednání nepřistoupí.

Československo si dalo za cíl při jednání s Maďarskem výměnu obyvatelstva, aniž by byl daný konkrétní počet.

„Podle české koncepce měli být Maďaři, kterých se netýká výměna, odsunuti a ostatní vy obdrželi československé občanství s občanskými právy, ale bez menšinových práv.“¹⁹

Maďarský ministr zahraničí János Gyöngyösi nesouhlasil s takovými stanovisky. Podle něj se podobná výměna neslučovala s principy humanismu a demokracie. Avšak ke zmírnění sporů mezi Československem a Maďarskem byl svolný souhlasit s návrhem Dalibora Krny za předpokladu, že budou upraveny podmínky.

---

¹⁸ IRMANOVÁ, Eva., *Maďarsko v éře sovětizace: mezinárodní a politické aspekty*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Albis International, 2008. s. 174, ISBN 978-80-86971-99-5

¹⁹ KAPLAN, Karel., *Pravda o Československu 1945-1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. s. 105, ISBN 80-7038-193-0

Byly stanoveny takové podmínky, aby výměna obyvatel byla dobrovolná, aby byla zrušena diskriminační opatření a byl navrácen obyvatelům jejich majetek. Gyöngyösi také dodal, zdali dojde k výměně obyvatel, musí být maďarská menšina přesunuta zároveň i s jejich půdou, který jim náleží. Gyöngyösiovi podmínky, o výměně obyvatel, nechtěla československá vláda akceptovat. Československo s Maďarskem nedokázalo mezi sebou najít společné řešení a konflikt mezi oběma zeměmi začal sílit.

Napětí mezi Maďarskem a Československem vyústilo v tiskovou kampaň, kde se vzájemně země napadaly a obviňovaly. Československo odevzdalo velvyslancům velmocím spis o průběhu a výsledku jednání s Maďarskem a za viníka neúspěšného jednání obvinilo Budapešť. Skrz média chtělo Československo přesvědčit západní mocnosti o nezbytném odsunu maďarské menšiny. Maďarská média usilovala o to, aby se světové velmoci a veřejné mínění dozvědělo o pravém osudu maďarských menšin v Československu. Tisková válka vzbudila u světových velmocí velký ohlas.

Spojené státy americké, Sovětský svaz a Velká Británie byly nuceny nalézt řešení k problémům, které byly spjaty s maďarskou menšinou v Československu. Spojené státy americké spolu se Sovětským svazem a Velkou Británií došly k závěru, že očekávají od Československa a Maďarska dohodu, která bude oběma státům vyhovovat a přispěje ke zlepšení vztahů mezi nimi. Díky tomuto kroku ze strany USA, SSSR a Velké Británie byla maďarská vláda připravena přistoupit na jednání s Československem a zároveň byl předložen návrh na obnovu dvoustranných jednání mezi Československem a Maďarskem.

„Od 5. do 10. února 1946 proběhly další československo-maďarské rozhovory, jejichž výsledkem byla dohoda o výměně obyvatelstva podepsaná 27. února a ratifikovaná 10. května téhož roku. Československá politika vnímala dohodu jako vítězství a přiblížení se splnění plánu na likvidaci maďarské menšiny.“²⁰

---

²⁰ KAPLAN, Karel., *Pravda o Československu 1945-1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. s. 107-108, ISBN 80-7038-193-0

Dohoda byla založena na dobrovolném přesídlení Maďarů, maďarských Slováků a vyhoštění tisíců válečných zločinců.²¹

Dne 20. listopadu 1946 maďarská vláda přerušila jednání o výměně obyvatelstva. Hlavním důvodem bylo porušení dohody ze strany Československa, neboť přislíbilo, že nebude během výměny vysídlovat Maďary žijící na Slovensku. Avšak československá vláda trvala na dodržení dohody a byla připravena ji uskutečnit za každou cenu, i formou donucení. Vládní zplnomocněnec pro výměnu obyvatelstva s Maďarskem Daniel Okáli, předložil nový plán, který by Maďarsko přinutil ke spolupráci. Podle plánu mělo Maďarsko přijmout výměnu několik tisíc rodin, jinak Československo nezastaví nábor pracovních sil a jejich odsun do Čech. Tento plán Maďarsko vyhodnotilo jako vydírání a přijalo ho. Dne 25. března 1947 během jednání mezi Československem a Maďarskem o výměně obyvatel maďarské politické vedení protestovalo, a požadovalo zrušení nucených prací maďarských obyvatel. Tato žádost však byla odmítnuta.

Maďarsko pocíťovalo odpor vůči československé politice. V zájmu zabránit deportace nakonec Maďarsko přistoupilo na výměnu obyvatelstva, to se uskutečnilo 12. dubna 1947. Výměnu obyvatelstva považovalo Československo za vítězství. Na základě dvojstranné dohody mohla být maďarská menšina odstraněna z československého území. Tato politická aktivita Československa patřila k hlavním překážkám dobrých sousedských vztahů ve střední Evropě a nepřispěla také k obnově bývalé pozice Československa.

---

²¹ IRMANOVÁ, Eva., *Maďarsko v éře sovětizace: mezinárodní a politické aspekty*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Albis International, 2008. s. 187, ISBN 978-80-86971-99-5

2.4 Rakousko

Exilová vláda v Londýně s prezidentem Benešem, udržovala ve Velké Británii kontakty s rakouským exilem. Představa Československa o budoucím Rakousku velice ovlivňoval program Spojenců, ten byl definitivně představen v listopadu 1943 na konferenci ministrů zahraničních věcí.

„Jak ukazují např. projevy tehdejšího státního ministra zahraničních věcí exilové vlády Huberta Ripky, československá reprezentace zahrnula do svého programu nové střední Evropy nutnost obnovy korektních vztahů „se sousední demokratickou republikou Rakousko“, samozřejmě především v rovině hospodářské, a za ne náhodou zdůrazňované podmínky, „že Rakušané sami budou stát o vlastní stát.““²²

Vzhledem k válečné situaci a politickému postavení Československa a Rakouska v prvních měsících roku 1945 neexistovaly žádné sousedské vztahy. Obě země projevíly zájem na obnovení vzájemné komunikace na konci války v květnu 1945. Oběma zemím se tak naskytlá příležitost na vytvoření nového spojení.

V prvních poválečných dnech se řešila otázka kolem repatriace Rakušanů. V květnu v roce 1945 rakouský diplomat Ferdinand Marek kontaktoval Československého prezidenta Edvarda Beneše a řešili spolu otázku o možnosti obnovení rakouského zastupitelství v Praze. 8. května 1945 totéž probíral s Albertem Pražákem, který byl předsedou Národního výboru. Dne 12. května získal Ferdinand Marek budovu, kde dříve rakouské vyslanectví sídlilo. Markovi nejvíce záleželo na pomoci rakouských občanů a hájení jejich práv. Ferdinandovi Markovi se podařila ujednat ochrana rakouských příslušníků, kteří sídlili na území Československa a aby se na ně nevztahovala předpisy týkající se Němců. Dne 18. května bylo Markovi sděleno, že se stává zástupcem rakouských příslušníků v Praze.

---

²² DEJMEK, Jindřich., *ČESKOSLOVENSKO, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*. 1 vyd. Praha: CEP, 2002. s. 180, ISBN 80-86547-07-8

„Vláda však usnesením z 18. května 1945 ústní dohodu neuznala stejně jako Markovo prohlášení o obnově rakouského vyslanectví a rozhodla o internaci Rakušanů, byť v jiných táborech, než byli Němci.“²³

Ferdinand Marek působil ve funkci měsíc, než byl zatčen, na jeho místo poté rakouská vláda jmenovala Aloise Vollgrubera. Vollgrubera byl jmenován zmocněncem k hájení zájmů rakouských státních příslušníků v Československu. Československá vláda jako první uznala poválečnou rakouskou vládu, v jejíž čele byl kancléř Leopold Figel. Na podzim roku 1945 byl ve Vídni zřízen tzv. úřad československého zmocněnce, jímž byl jmenován František Bořek-Dohalský. V roce 1946 byl František Bořek-Dohalský povýšen do funkce politického zástupce Československa v Rakousku.

Jedním z důležitých sporů mezi Československem a Rakouskem se týkalo respektování a uznání rakouského státního občanství. Po konci války některé úřady a funkcionáři na nižší úrovni a ozbrojené složky postupovaly proti rakouským příslušníkům, kteří se nacházeli na území Československa nejednotně. V mnoha případech byli považováni za německé státní příslušníky. Tento postup některých československých orgánů vůči rakouským státním příslušníkům vytvářel v Rakousku nepříznivou náladu vůči Československu. Ministr vnitra Václav Nosek vydal 23. července výnos, který zajišťoval rakouským občanům, aby byli vyjmuti z opatření proti německým státním příslušníkům.

Zanedlouho následovalo několik dalších výnosů a nařízení ministerstva vnitra, financí a výživy. Tyto výnosy obsahovaly úlevy pro rakouské příslušníky ve věcech finančních a také v jejich zrovnoprávnění s československými státními příslušníky v potravinových přidělech. Dne 2. října 1945 vydal ministr vnitra výnos, který ukládal rakouským občanům, u kterých bylo potvrzeno rakouské občanství a bezúhonost, aby nebyli pokládáni za Němce. Nižší orgány státní moci v některých případech nedodržovaly nařízené výnosy. Koncem roku 1945 však problémy s uznáváním a respektováním rakouských státních příslušníků v oblasti občansko – politické či osobní ubývalo.

---

²³ KAPLAN, Karel., *Československo v poválečné Evropě*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 153, ISBN 80-246-0655-0

Na sousedské vztahy mezi Rakouskem a Československem měl nepříznivý dopad také územní požadavky Československa. Rakouská vláda některé z nich přijala, některé odmítla. Nakonec byl spor o územní nesrovnalosti odložen.

Několik sporů a nesrovnalostí mezi Rakouskem a Československem překlenula potřeba vyřešit otázku kolem hospodářství a dalších sporných otázek. Rakousko a Československo měli mezi sebou již od prosince 1945 uzavřenou obchodní dohodu, která byla důležitá pro obnovu dřívějších hospodářských styků. V září 1946 bylo v Praze uskutečněno jednání o následujících hospodářských stycích s Rakouskem.

Na jaře v roce 1947 byly obnoveny vzájemné diplomatické vztahy. Během úřadování prvního kabinetu československého premiéra Zdeňka Fierlinga bylo Rakousko považováno za nejdůležitějšího československého partnera v centrální části kontinentu. Totéž pocítilo také Rakousko s kancléřem Figelem, který při audienci Bořka-Dohalského zdůraznil, že je nutné, aby vzájemné diplomatické vztahy a spolupráce mezi Československem a Rakouskem byly co nejlepší, protože Rakousko Československo potřebuje.

„Pro rozvoj vztahů s Rakouskem se ostatně vyslovovaly všechny demokratické síly v ČSR a nebylo divo, že se tedy zvláště vzájemná obchodní výměna znovu rychle rozvíjela. Podle údajů z podzimu 1947, tedy z posledního období, kdy kurs zahraniční politiky ČSR spoluurčovali ještě demokraté, bylo Československo pro Rakousko dokonce – po Itálii, reps. Švýcarsku – druhým, resp. třetím nejdůležitějším obchodním partnerem.“²⁴

Československo-rakouské vztahy se v letech 1945-1948 nevyvíjely dramaticky. Spory, které země provázely, nevyústily v konflikt, který by způsobil krizi vzájemného poměru. Rakousko a Československo se vzájemně nevměšovali do dalších státních záležitostí a vzájemně se respektovali.²⁵

---

²⁴ DEJMEK, Jindřich., *ČESKOSLOVENSKO, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*. 1. vyd. Praha: CEP, 2002. s. 181, ISBN 80-86547-07-8

²⁵ Tamtéž, s. 181.

3 ZAHRANIČNÍ POLITIKA V MEZINÁRODNÍM MĚŘÍTKU

Během druhé světové války usiloval prezident Edvard Beneš o uzavření spojení s USA, Velkou Británií, Kanadou a Francií. Spolu s československým ministrem zahraničí Janem Masarykem usilovali zejména o spojení s USA. Spojení s USA považovali za důležité z hlediska kulturního a také hospodářského. Naopak z hlediska bezpečnostního bylo pro Československo strategické spojení se Sovětským svazem. Po druhé světové válce si prezident Beneš představoval Československo jako „most“ mezi Západem a Východem. Jan Masaryk odmítal ideu prezidenta Beneše, oba však prosazovali spojení a spolupráci jak se Západním, tak s Východním blokem.

3.1 USA a Marshallův plán

Zahraniční vztahy mezi poválečným Československem a USA se v letech 1945 až 1948 vyvíjely velmi komplikovaně. Československo představovalo pro Spojené státy americké velmi problémového partnera, především kvůli uzavření československo-sovětské smlouvy z roku 1943. Spojené státy americké osvobodily západní část Československa, kde s armádou George S. Pattona setrvaly až do prosince 1945.

Na konci druhé světové války se Československo nacházelo v lepší situaci než ostatní středovýchodní státy Evropského kontinentu. Československo mělo relativně dobrou pověst jakožto demokratický stát a z mezinárodního hlediska bylo neproblematické.

„Druhá světová válka zapříčinila, že se řada evropských států potýkala s vážnými hospodářskými a sociálními problémy. Tyto problémy měly na svědomí z velké části válečné škody, které postihly především zemědělství a průmyslovou výrobu téměř všech evropských států.“²⁶

---

²⁶ LITERA, Bohuslav., *Studená válka: (mezinárodní vztahy 1945-1963)*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1993. s. 31, ISBN 80-85467-38-0

Už během války se americký prezident Franklin Delano Roosevelt začal zabývat plánem, jak pomoci zdecimovaným a válkou vyčerpaným státům. Franklin D. Roosevelt si byl vědom, že Spojené státy americké disponují velkými ekonomickými prostředky, které by zpustošeným státům mohly nabídnout. V roce 1943 bylo na popud amerického prezidenta svoláno jednání ve Washingtonu, jehož se zúčastnili zástupci všech čtyřiceti čtyř států, které byly členy Společnosti národů. Za Československo byl vyslán ministr zahraničí Jan Masaryk a František Němec. Ve Washingtonu se projednaly základní otázky týkající se rozsahu a formy pomoci všem postiženým evropským i mimoevropským zemím. Jednání bylo úspěšné a došlo zde ke vzniku Mezinárodní organizace UNRRA neboli United Nations Relief and Rehabilitation Administration – česky Správa Spojených národů pro hospodářskou pomoc a obnovu. UNRRA byla během druhé světové války pro Československo velmi důležitá. Organizace do postižených zemí dodávala především léčiva, potraviny, ale také zboží pro rychlou obnovu průmyslu a zemědělství. UNRRA dodala v letech 1945 až 1947 do Československa zboží v hodnotě 261 miliard dolarů.²⁷ Poslední dodávky programu byly odeslány 31. března 1947, kdy tato organizace pro pomoc v Evropě zanikla.

„Velmi důležitá se stala také pomoc při rekonstrukci dopravní sítě. Mezi lety 1946-1947 dodala UNRRA do Československa až 75 lokomotiv a přibližně 10.000 automobilů, což představovalo téměř polovinu tehdejšího vozového parku v zemi. Samotné Spojené státy financovaly zhruba tři čtvrtiny této pomoci, a jelikož byla většina amerických produktů označena, získaly si USA u československé veřejnosti značný obdiv.“²⁸

UNRRA byla pro Evropu velmi úspěšná a její ukončení vyvolalo problém, jak a kdo nahradí poskytovanou pomoc. Evropa byla závislá na USA, navíc se začaly také objevovat problémy v německých okupačních zónách. Velká Británie a Spojené státy americké si uvědomili jednu zásadní věc, a to, že aby mohla být Evropa funkční a mohla mít fungující hospodářství, musí Německo zapojit do plánu obnovy.

---

²⁷ KRÁTKÝ, Karel., *Marshallův plán a. ČSR*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2010. s. 89, ISBN 978-80-7380-185-4

²⁸ FAURE, Justine., *Americký přítel: Československo ve hře americké diplomacie 1943-1968*. 1. vyd. Praha: NLN, 2006. s. 52, ISBN 80-7106-750-4

Toto tvrzení tvrdě odmítnul Sovětský svaz spolu s Francií. Bylo proto zapotřebí vymyslet takový plán, který by pomohl jak s německou obnovou, tak s celkovou celoevropskou rekonstrukcí.

V roce 1947 představil prezident USA Harry Truman Kongresu svoji vizi zahraniční politiky USA. Spojené státy americké sledovaly, jak Sovětský svaz rozšiřuje svoji ideologii do okolních evropských států. V USA byli toho názoru, že Sovětský svaz porušil dohodu z Jaltské konference. Prezident Harry Truman se proto rozhodl zakročit a dne 12. března 1947 byla vyhlášena Trumanova doktrína. Doktrína se snažila zamezit šíření komunismu. Trumanova doktrína byla podepsána 22. května v roce 1947. Z důvodu podepsání doktríny směřoval svět k bipolárnímu rozložení a studené válce. V návaznosti na doktrínu prezidenta Trumana přednesl ministr zahraničí Spojených států amerických George Catlett Marshall na Harvardově univerzitě projev, v němž představil plán hospodářské pomoci v Evropě.

„Projev, v němž se dne 5. června 1947 americký ministr zahraničí G. C. Marshall zmínil o hospodářské pomoci válkou zdevastované Evropě, vzbudil mezi evropskou veřejností zaslouženou pozornost.“²⁹

Marshallův plán byl projekt hospodářské pomoci a obnovy, který měl zprvu zahrnout všechny evropské státy, včetně SSSR. Po dlouhých měsících plných příprav, plánování a následného formování finální podoby, byl na jaře roku 1948 přijat zákon o Marshallově plánu. V platnost vstoupil 2. dubna 1948 podpisem prezidenta Spojených států amerických Trumana.

Československo se o Marshallův plán začalo zajímat. Ministr zahraniční Jan Masaryk samotnou ideu tohoto plánu na obnovu Evropy podporoval. Dne 27. června 1947 se začala Československá národní banka zabývat Marshallovým plánem, následně k němu byl vydán dokument určený prezidentu Edvardu Benešovi. Z něj bylo patrné, že Marshallův plán představuje příležitost k vybudování obchodních styků se západními státy Evropy a spojení obou mocností.

---

²⁹ KRÁTKÝ, Karel., *Marshallův plán a ČSR*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2010. s. 355, ISBN 978-80-7380-185-4

V Československé vládě byla vytvořena komise, která se měla Marshallovým plánem zabývat. Prvního července 1947 vydala oficiální zprávu a poradila vládě zmocnit Jana Masaryka, aby vyjednával o vytvoření podkladů pro americkou pomoc s vládami Velké Británie, Francie a Sovětského svazu. Druhý den Československo oznámilo, že se chce na Marshallově plánu plně podílet. Tímto zásadním krokem začalo Československo balancovat mezi USA a SSSR. Chtělo si udržet zahraniční politiku se Sovětským svazem a zároveň se neodříznout od USA.

Francie spolu s Velkou Británií pozvali Sovětský svaz do Paříže. Zde se mělo konat jednání tří ministrů zahraničí, kteří se měli radit o budoucí konferenci, jenž se měla týkat míry hospodářské pomoci v jednotlivých zemích.

„Od konce června 1947 probíhala v Paříži jednání, na nichž se měl vytyčit další vývoj Marshallova plánu. Nejožehavější otázkou přitom tvořila pomoc zemím střední a východní Evropy, jejichž účast se řešila v následujícím týdnu mezi 3. a 10. červencem. Problematickou částí se totiž stalo stanovisko, že se státy střední a východní Evropy smí účastnit plánu za podmínky, že upřednostní evropskou integraci před ekonomickou orientací na Sovětský svaz.³⁰

Za Sovětský svaz byla na pařížskou „předkonferenci“ vyslána delegace v čele s V. M. Molotovem. Druhého července 1947 sovětská delegace učinila závěr, že nepřijme hospodářskou pomoc a opustila Paříž. Mnoho evropských států a jejich vlády se přiklonily k realizaci plánu, jiné země také čekaly na vyjádření Sovětského svazu. Dne 5. července rozeslal V. Molotov telegram lídrům Komunistických stran. V něm vyzval lídry Komunistických stran, aby neodmítaly účast na konferenci a poslaly tam svou delegaci. Zanedlouho poté poslal V. Molotov další telegram, ve kterém negoval ten předchozí a nařídil všem, aby svou účast na pařížské konferenci odmítli.

---

³⁰ PROKŠ, Petr., *Československo a Západ 1945-1948*. 1. vyd. Praha: ISV, 2001. s. 183, ISBN 80-85866-81-1

Českoslovenští představitelé si uvědomovali, jak je situace závažná, ale i přesto se rozhodli pokračovat ve vyjednávání, neboť si chtěli udržet dobré hospodářské vazby s USA. Dne 4. července 1947, na zasedání vlády, navrhl Jan Masaryk přijetí pozvání do Paříže. O tři dny později se vláda opět sešla, a opětovně potvrdila účast Československa na pařížské konferenci. Jan Masaryk zastával tvé teze, že odmítnout pozvání na pařížskou konferenci by znamenalo pro Československo velkou chybu. Komunisté však radili svým stoupencům, aby počkali na konečné vyjádření Sovětského svazu. Československo však vyslalo do světa zprávu, že se pařížské konference zúčastní, což vzbudilo nevídaný rozruch. Na 9. červenec 1947 byla sjednána schůze v Moskvě, na níž dorazila československá delegace ve složení Prokop Drtina, Jan Masaryk a Klement Gottwald. V Moskvě jednali o vzájemných hospodářských stycích, spojenecké smlouvě, ale hlavně bylo důležité vyřešit otázku kolem účasti a podílení se Československa na Marshallově plánu. Drtina, Gottwald a Masaryk byli z jednání ze strany Kremlu kolem Marshallovu plánu velmi překvapeni. Sovětský vůdce J.V. Stalin naléhal na československé představitele, aby se za žádných okolností neúčastnili pařížské konference, natož se podíleli na Marshallově plánu. Československý ministr zahraničí Jan Masaryk se opatrně snažil s J. V. Stalinem diskutovat o účasti Československa, nic z toho však nebylo bráno v potaz.

Prokop Drtina, Klement Gottwald a Jan Masaryk se po jednání vrátili zpět do své vlasti. Společně pak reagovali na slova, která jim Stalin řekl a 10. července 1947 oficiálně informovali britského a francouzského velvyslance o tom, že Československo se pařížské konference nezúčastní. Spojené státy americké byly ze zprávy o náhlé československé změně překvapeny. Dne 15. července 1947 napsal americký velvyslanec Laurence Steinhardt do Washingtonu zprávu o tom, že Československo se definitivně rozhodlo odvolat svou účast z důvodu velkého nátlaku Moskvy. USA na tuto zprávu reagovaly a utvrdily ji toho názoru, že Československo se přímo dostalo do područí SSSR. Tímto činem se uzavřela Československu možnost čerpat ekonomickou a hospodářskou pomoc od Spojených států amerických. Odmítnutí Marshallova plánu znamenal pro Československo definitivní konec vize teorie „mostu“ mezi Západem a Východem.

3.2 Orientace na SSSR

Vztahy mezi Sovětským svazem a Československem měly klíčový význam v několika věcech. V první řadě ve vnitropolitickém vývoji, další se týkal Československo – sovětského mezinárodního postavení. Československo mělo se Sovětským svazem silné pouto, které bylo založeno na vzájemném spojení, jež respektovaly a uznávaly všechny tehdejší politické strany. Na základě Košického vládního programu byla po válce zahraniční politika Československa orientována na Sovětský svaz.

Během války, konkrétně 12. prosince 1943, byla mezi Československem a Sovětským svazem podepsána spojenecká smlouva. Za Československo podepsal smlouvu velvyslanec Zdeněk Fierlinger, za Sovětský svaz Vjačeslav M. Molotov.

„V této smlouvě byl i článek 4, který stojí za zmínění a kterého si prezident Beneš vážil nejvíce: „po obnovení míru (...) budou jednat ve shodě se zásadami vzájemného respektování své nezávislosti a svrchovanosti, jakož i nevměšování do vnitřních věcí druhého státu.““³¹

Budování poválečného vztahu se Sovětským svazem probíhal poměrně rychle. Již po vstupu Rudé armády k československým hranicím byla v Moskvě podepsána první důležitá smlouva o budoucím vztahu mezi Československem a Sovětským svazem. Smlouva umožňovala Sovětům vyvážet ukořistěný německý majetek do Sovětského svazu.

„Mezistátní dohoda o „způsobu použití sovětské válečné kořisti na československém území“ byla podepsána 31. března 1945.“³²

Po druhé světové válce bylo zapotřebí vyřešit také československé hranice. Sovětský svaz si nárokoval území Podkarpatské Rusi. Sověti vyvíjeli velký nátlak na

---

³¹ KRÁTKÝ, Karel., *Marshallův plán: Příspěvek ke vzniku studené války*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2010. s. 346, ISBN 978-80-7380-185-4

³² KAPLAN, Karel., *Československo v poválečné Evropě*. 1. vyd. Praha: Karolinum 2004. s. 303, ISBN 80-246-0655-0

Československo, aby území v co nejbližší době odevzdalo. Československo si na oplátku nárokovalo německé území, které bylo obsazeno Sověty.

Jednalo se o Kladsko, Ratibořsko, Lužici a Hlubčicko. Ani v jednom případě Sovětský svaz Československu nevyhověl, z důvodu toho, že Kladsko, Hlubčicko a Ratibořsko předali Sověti polské správě, naopak území Podkarpatské Rusi bylo připojeno k sovětské Ukrajině.

Dne 26. května 1946 se v Československu konaly první volby do parlamentu po druhé světové válce. Voliči mohli vybírat celkem z osmi politických stran. Volby vyhrála Komunistická strana v čele s Klementem Gottwaldem. Díky vítězství v parlamentních volbách začal v roce 1947 sílit tlak Komunistické strany na další politické strany Národní fronty. Komunisté tím také získali větší možnosti, jak ovlivnit vztah mezi Československem a USA. Během roku 1947 byla také do Moskvy pozvána československá delegace ve složení Klement Gottwald, Prokop Drtina a Jan Masaryk. Po návštěvě Moskvy následovalo zrušení účasti Československa na Marshallově plánu.

Další důležitá věc, která se s SSSR po válce řešila, byla otázka týkající se hospodářských vztahů. Českoslovenští představitelé chtěli národní hospodářstvím orientovat na Sovětský svaz. V červnu 1945 probíhala jednání o obchodních dohodách. Dne 8. září 1945 byla podepsána dohoda o vzájemných dodávkách a zboží. Tato dohoda byla založena na dodávkách zboží, které si státy měly vzájemně do konce roku dodat. Obchodní dohoda byla nakonec ratifikována, z důvodu neplnění československých závazků, které nemohlo vůči Sovětskému svazu plnit. Oba státy toto hodnotily jako ponaučení pro budoucí obchodní smlouvu z roku 1946.

„Příprava dohody skončila v březnu 1946 a ministři Ripka a Mikojan ji podepsali 12. dubna 1946. Uzavřené dohody byly tři – roční o výměně zboží, o dodávce sovětského obilí Československu a o způsobu vyrovnání části úvěru z roku 1935. Československu zajišťovala některé suroviny a obilí a ve vývozu převažovaly výrobky těžkého průmyslu, zvláště strojírenství a hutí.“³³

---

³³ KAPLAN, Karel., *Československo v poválečné Evropě*. 1 vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 359, ISBN 80-246-0655-0

Obchodní smlouva z 12. dubna 1946 byla uzavřena na rok, přičemž každý rok se automaticky prodlužovala.

Mezi další oblast, kterou bylo potřeba po druhé světové válce vyřešit, se týkala československých občanů. Občané byli rozděleni do několika skupin. Do první skupiny patřili především českoslovenští občané, jež byli ruské nebo jiné národnosti. Ti opustili Rusko po Velké říjnové revoluci v roce 1917 a usídlili se v Československu. Druhou skupinou byli občané, jež Rudá armáda zajala v pásmu válečných operací, nebo se dopustily trestného činu.

Další skupinou byli převážně občané z východoslovenských obcí a byli odvázeni na nucenou práci do Sovětského svazu. Někteří také byli umístěni v pracovních táborech v Maďarsku. Deportace těchto občanů neměla žádné trestní důvody. O tuto skupinu jevila vláda i ministerstvo zahraničí největší zájem a usilovala o jejich návrat do Československa. Do poslední, čtvrté skupiny, patřili převážně váleční zajatci slovenské a české národnosti. Otázka vystěhování československých občanů se neustále protahovala, neskončila ani v roce 1947.

„Podle závěrečného protokolu komise pro opci a přesídlení ze 14. září 1949 přesídlilo do ČSR 33 077 osob z Volyně a z Československa do SSSR 8556 osob.“³⁴

---

³⁴ KAPLAN, Karel., *Československo v poválečné Evropě*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 350, ISBN 80-246-0655-0

4 ZÁNÍK TŘETÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

Poválečná třetí Československá republika prosperovala poněkud jinak, než si prezident Edvard Beneš spolu s ministrem Janem Masarykem představovali. Po odmítnutí účasti Československa na pařížské konferenci a podílení se na Marshallově plánu se veškerá zahraniční a domácí politika obrátila k Sovětskému svazu. Díky úspěchu Komunistické strany v parlamentních volbách v roce 1946, mohli komunisté legální cestou docílit toho, čeho chtěli. Od samého začátku se komunisté především snažili získat si lidi v jednotlivých politických stranách. Právě díky komunistickému zájmu o to mít ve vládě koaliční partnery vedla k rychlému nástupu komunismu v zemi. Celé komunistické rozšiřování lze rozdělit do dvou etap.

„V první – od května 1945 do podzimu 1947 – se komunisté soustřeďovali hlavně na získávání lidí v řadách politických stran. Mezi nimi převažovali informátoři, osoby vyhlédnuté či vybrané na budoucí spolupráci. V druhé etapě se komunisté již věnovali organizování komunistických frakcí v nekomunistických stranách s cílem je rozložit, rozštěpit a nějakým způsobem ovládnout.“³⁵

V září 1947 byla Sovětským svazem založena mezinárodní organizace Komunistických stran tzv. Kominforma, ta sdružovala Komunistické strany Francie, Itálie, Rumunska, Bulharska, Polska a Československa. Kominforma měla za úkol koordinovat všechna komunistická hnutí a komunistickou ideologii ve všech členských státech. Díky ní tak mohl lépe Sovětský svaz kontrolovat a zároveň ovlivňovat prostřednictvím svých lidí fungování již zmíněných států. Na přelomu roku 1947 a 1948 byl politický život plný napětí a rozporů. Napjaté vztahy nestaly mezi nekomunistickými politiky a Komunistickou stranou. Veškeré snahy komunistů měly vyvrcholit v následujícím roce v únoru 1948.

Události v únoru 1948 představují pro Československou historii významný mezník. Třetí československá republika se blížila ke svému konci a s definitivní platností se začlenila do bloku východoevropských zemí, tedy přímo pod Moskvu. Celý únorový převrat byl dlouhodobě připravovanou akcí.

---

³⁵ KAPLAN, Karel., *Pět kapitol o únoru*. 1. vyd. Praha: Doplněk, 1997. s. 11, ISBN 80-85765-73-X

Za počátek vládní krize a únorového převratu můžeme označit události ze 13. února 1948, tohoto dne se konala schůze vlády, na které se měl projednávat zákon o národním pojištění. Během schůze ministr spravedlnosti Drtina obvinil Komunistickou stranu ze zneužívání Bezpečnosti. Demokratická strana zároveň požadovala vysvětlení ohledně odvolání osmi nekomunistických velitelů SNB ministrem vnitra Václavem Noskem, který byl ze zdravotních důvodů nepřítomen.

O čtyři dny později 17. února se konala další schůze vlády, na které se měla projednávat usnesení z 13. února. Ministr vnitra Václav Nosek opět nebyl přítomen. Z důvodu nepřítomnosti ministra vnitra odmítl předseda vlády Klement Gottwald vést na téma Bezpečnost jakoukoliv diskusi. Během polední přestávky se Klement Gottwald vydal na jednání s prezidentem Benešem, na kterém ho seznámil s událostmi, které se ve vládě odehrály. Po jednání s prezidentem se Gottwald vrátil na druhou část schůze, na které se snažil schůzi přerušit a svolat mimořádnou schůzi na pátek 20. února. Zástupci nekomunistických stran s přerušením nesouhlasili, nakonec byla schůze Klementem Gottwaldem ukončena, aniž by byl vyřešen hlavní bod programu. Po schůzi se ministři z nekomunistických stran za ČSNS, DS a ČSL sešli v pracovně Jana Šrámka, v níž společně naplánovali, že pokud nebude usnesení z 13. února přijato, podají demisi. Demise by vyvolala vládní krizi, která by vedla k rozpuštění Ústavodárného Národního shromáždění a vypsání předčasných voleb do parlamentu.

Dne 19. února 1948 probíhala v nekomunistických stranách mnoho jednání, během kterých opět jednali o podání demise. Téhož dne se Klement Gottwald opět sešel s prezidentem Benešem, kterého informoval o zhoršujícím se stavu ve vládě a o podezření, že se Demokratické strany snaží rozbít vládu. Prezident Gottwalda ujistil, že se nic takového nestane a že v případě nové vlády, bude Klement Gottwald opět jmenován předsedou vlády. Tentýž den dorazil do Československa nečekaně americký velvyslanec Laurence A. Steinhardt a náměstek ministra zahraničních věcí SSSR Valerian A. Zorin. Steinhardt dorazil do Prahy z důvodu zhoršující se situace v československé vládě.

V pátek 20. února v 10 hodin dopoledne začala očekávaná schůze vlády. Na naplánované schůzi měl ministr vnitra Václav Nosek seznámit ostatní ministry s tím, zda bylo splněno vládní usnesení z 13. ledna. Do zasedací místnosti se však dostavili pouze ministři Sociální demokracie a komunisté. Ministr Petr Zenkl poslal Klementu Gottwaldovi dva dopisy, ve kterém se dotazoval, zda bylo vládní usnesení splněno. Před polednem se do zasedací místnosti připojili i ostatní členové vlády.

Z důvodu toho, že usnesení nebylo splněno, podalo na protest dvanáct nekomunistických ministrů demisi. Prezident Beneš byl o podání demisi informován kolem 12 hodiny odpoledne. Informován byl i ministr zahraničí Jan Masaryk, který demisi odmítl. Ministři nekomunistických stran doufali, že prezident Edvard Beneš demisi nepřijme, rozpustí vládu a vyhlásí předčasné volby.³⁶

Odpoledne dorazil Klement Gottwald spolu s Ludvíkem Svobodou a Václavem Noskem na jednání s prezidentem Benešem. Gottwald navrhl prezidentovi řešení vládní krize v podobě přijetí demise a následné doplnění vlády novými ministry. Prezident však takové řešení odmítl a trval na udržení stávající vlády. Po schůzce s prezidentem se večer sešlo představenstvo Ústředního výboru Komunistické strany, zde předseda Gottwald spolu se svými stoupenci sjednal na druhý den velkou demonstraci, která se měla uskutečnit na Staroměstském náměstí.

V sobotu 21. února v 10. hodin byla uskutečněna velká demonstrace na Staroměstském náměstí. Demonstrace se zúčastnilo několik tisíc dělníků, kteří byli Komunistickou stranou mobilizováni. Gottwald zde vystoupil a přednesl projev, ve kterém všem zúčastněným představil řešení na probíhající vládní krizi, zároveň také vyzval k vytvoření akčních výborů.

„Během soboty začaly zaplavovat Pražský hrad telegramy, dopisy a rezoluce. Jednotlivci, ale hlavně zaměstnanci či organizace, se v nich vyjadřovali k právě probíhající vládní krizi. Jen během 21. února jich přišlo 1 037.“³⁷

---

³⁶ LIŠKA, Vladimír. *Jan Masaryk – Tajemství života a smrti*. 1. vyd. Praha: XYZ, 2018. s. 36, ISBN 978-80-7505-988-8

³⁷ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. 1. vyd. Praha: Doplněk, 1997. s. 382, ISBN 80-85765-73-X

Všechny dopisy a telegramy vyjadřovaly podporu vládě Klementa Gottwalda a žádaly, aby prezident přijal demisi členů vlády. Téhož dne komunisté vytvořili vlastní bojovou jednotku – Lidové milice.

Druhý den, 22. února se v Průmyslovém paláci konal sjezd závodních rad a závodních odborových organizací. Klement Gottwald zde opět vystoupil a všechny přítomné opět seznámil s řešením, jak vyřešit probíhající vládní krizi. Na sjezdu komunisté rozhodli vyhlásit na úterý 24. února hodinovou manifestační stávkou. Stávka měla proběhnout od 12 do 13 hodin a měla být i na pět minut zastavena veškerá doprava.

V pondělí 23. února se již vládní krize přetransformovala ve státní převrat. V tento den probíhaly v kancelářích nekomunistických stran prohlídky. Komunisté chtěli v ostatních vyvolat pocit strachu, aby si proti nim nikdo nedovolil vystupovat. Ministerstvo vnitra, které bylo pod vlivem Komunistické strany vyzbrojilo Lidové milice. Navečer se v Obecním domě konalo shromáždění vysokoškolských studentů, kteří pak společně jdou na Hrad podpořit prezidenta Beneše.

Událost kolem 24. února se nesla v duchu komunisty plánované manifestační jednohodinové generální stávky, která byla na podporu Gottwaldova řešení vládní krize.³⁸

„Úterní generální stávka byla dosud nejmasovější formou a nejvyšším stupněm politického tlaku komunistů. Ať už z přesvědčení nebo ze strachu či lhostejnosti se přes 2,5 milionů zaměstnanců vyslovilo pro jejich koncepci řešení vládní krize a podpořilo tak komunistický pochod k monopolní moci.“³⁹

Prezident Beneš byl z manifestační stávky „v šoku“ po zjištění, že se stávky, ze strachu komunistů, zúčastnili všichni členové jeho kanceláře i ministr zahraničí Jan Masaryk. Cílem této stávky bylo vytvoření co největšího tlaku na prezidenta Beneše, aby přijal návrhy Komunistické strany. Na druhý den byli komunisti rozhodnuti dodat prezidentovi návrh nového složení vlády a tím tak vládní krizi ukončit.

---

³⁸ LIŠKA, Vladimír. *Jan Masaryk – Tajemství života a smrti*. 1. vyd. Praha: XYZ, 2018. s. 44-45, ISBN 978-80-7505-988-9

³⁹ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. 1. vyd. Praha: Doplněk, 1997. s. 461, ISBN 80-85765-73-X

Pokud by prezident návrh odmítl, komunisté by vyhlásili generální stávkou a byl by zorganizován dělnický pochod na Pražský hrad, kde by po prezidentovi požadovali jeho odstoupení. Následující den se mělo vše rozhodnout.

25. února 1948 podali demisi další dva ministři za Sociální demokracii – František Tymeš a Václav Majer. V 11 hodin dopoledne přijal prezident Beneš na Hradě Klementa Gottwalda, Antonína Zápotockého a Václava Noska. Klement Gottwald předal prezidentovi návrh nové vlády. Po návštěvě zástupců Komunistické strany byla sjednaná schůzka s Janem Masarykem, Jaromírem Smutným a Janem Jínou, na které je prezident seznámil se svými rozhodnutími. Prezident se rozhodl, že přijme všechny podané demise a zároveň přijme i návrhy Klementa Gottwalda. V odpoledních hodinách podepsal prezident za přítomnosti Gottwalda demisi čtrnácti ministrů za ČSL, DS, ČSNS a také podepsal jmenovací dekrety nových ministrů. Pro Klementa Gottwalda to znamenalo jeho osobní vítězství. V 17 hodin vystoupil na Václavském náměstí, kde přednesl svým příznivcům, že prezident Beneš všechny jeho návrhy přijal. Celá vláda, kromě komunistů, byla prezidentovým rozhodnutím překvapena.

Po událostech odehrané v únoru 1948 směřovala idea demokratického Československa ke svému konci. Komunistická strana získala, co chtěla – moc v zemi. V následujících měsících začnou komunisti moc v zemi upevňovat, ovládnou veškeré bezpečnostní složky, justici a další nestátní instituce. Dne 10. března 1948 za nevyjasněných okolností zemřel ministr zahraničí Jan Masaryk. Následně dne 7. června 1948 kvůli zhoršujícímu se zdravotnímu stavu prezident Edvard Beneš abdikoval. O týden později, dne 14. června 1948, byl Klement Gottwald jmenován prezidentem Československé republiky.

ZÁVĚR

Tendence, proč se zahraniční politika poválečného Československa nakonec přiklonila k Sovětskému svazu, můžeme vysledovat v minulosti. Ve srovnání s jinými státy, nemělo v minulosti Československo s Ruskem žádné zkušenosti. Československo bylo dříve součástí Rakouska-Uherska, které se po první světové válce rozpadlo. Po rozpadu v roce 1918 vznikl samostatný stát Československo. Pro nově vytvořený stát bylo nejdůležitější vyhledat obchodní partnery a spojence. ČSR se začalo orientovat na velmoci, konkrétně na Francii a Velkou Británii.

První dopad toho, proč se Československo odklonilo a od západních mocností, bylo podepsání Mnichovské dohody v roce 1938, kdy Francie a Velká Británie „obětovali“ Československo nacistickému Německu. Tímto krokem se Československo ze strany Francie a Velké Británie cítilo zrazeno a podvedeno, což mělo nemalý vliv na sblížení se Sovětským svazem. Vrcholem se tak stalo podepsání Československo-sovětské smlouvy v roce 1943, kdy Sovětský svaz přislíbil Československu pomoc, v případě, že Německo zaútočí. Tento příslib znamenal v budoucnu výhody komunistům v Československu. Na základě této smlouvy z roku 1943 byly položeny základy budoucího Košického vládního programu.

Přátelství se Sovětským svazem chápali představitelé Československa jako možnost donutit Sověty vyjednávat v přátelském duchu a vytvořit tak vzájemnou spolupráci mezi USA a SSSR, přičemž Československo mělo být tzv. vyjednávačem a stát se tak „mostem“ mezi Západem a Východem, což jak víme, se nestalo.

Po válce během pařížské mírové konference, vyjadřovalo Československo svou podporu k Sovětskému svazu. Další událost se stala v létě 1947, kdy se československá delegace definitivně odmítla podílet se na Marshallově plánu. Československo se tak definitivně odklonilo od USA, což pro ni znamenalo konec svobodné zahraniční politiky. Následně události kolem vládní krize z roku 1948, západní mocnosti moc nepřekvapila. Obchodní a politické styky byly tak mezi Československem a západními mocnostmi utlumeny.

Pro Sovětský svaz znamenalo převzetí moci v Československu zásadní vítězství. Československo však nebylo jediným státem, ve kterém Komunistická strana nabývala po válce na síle – například Itálie či Francie. Vládní krize roku 1948 znamenala pro demokratickou Československou republiku její konec. Po událostech, které se odehrály v únoru 1948, se většina odpůrců komunistického režimu rozhodla emigrovat na Západ. Upevňování komunismu bylo doprovázeno rozsáhou perzekucí. Ti, kteří neemigrovali a byli odpůrci režimu, byli komunisty postupně zatýkáni, vyslýcháni a postaveni před soud. Tyto soudní procesy byly uměle vykonstruované a o osudu těchto lidí většinou nerozhodovaly soudy, ale orgány KSČ.

V následujících letech bylo tak na základě procesů popraveno více než dvě stovky lidí, neprávem. Československo se tak na následujících čtyřicet let dostalo do sféry Sovětského vlivu a tímto vývojem vtaženo do studené války.

Dalším cílem bakalářské práce bylo popsat zahraniční politiku poválečného Československa, čemuž se věnovala celá druhá kapitola. Rozebraly se zde vztahy poválečného Německa, Rakouska, Polska a Maďarska. Ve třetí kapitole byla rozebrána zahraniční politika Spojených států amerických a Sovětského svazu. Zde jsme se dostali k hlavnímu problému, kterým byla hospodářská a finanční pomoc od USA.

Na závěr bakalářské práce lze konstatovat jednu věc, Československo nemělo vzhledem k začínající studené válce na výběr. Prezident Edvard Beneš měl vždy na výběr mezi dvěma cestami – cestu krveprolití a násilí nebo naopak, cestu poklidnou. Prezident Beneš se vždy rozhodl řešit vše poklidnou cestou. Pokud by se v roce 1948 rozhodl nasadit proti komunistickému režimu armádu, mohlo by tak v Československu, díky svému geopolitickému významu, dojít k občanské válce a krveprolití, která by dopadla s velmi nejistým koncem.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

ARBURG, Adrian, STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945*. 1. vyd. SUSA, 2010. ISBN: 978-80-86057-66-8

DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš, politická biografie českého demokrata. Část druhá, prezident republiky a vůdce národního odboje*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1473-1

DEJMEK, Jindřich. *ČESKOSLOVENSKO, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*. 1. vyd. Praha: CEP, 2002. ISBN 80-86547-07-8

DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa: Díl I. nástin dějin Ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918-1992)*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2210-3

DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa: Díl II. biografický slovník československých diplomatů (1918-1992)*. 1. vyd. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2285-1

FAURE, Justine. *Americký přítel: Československo ve hře americké diplomacie 1943-1968*. 1. vyd. Praha: NLN, 2006. ISBN 80-7106-750-4

IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko v éře sovětizace: mezinárodní a politické aspekty*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Albis International, 2008. ISBN 978-80-86971-99-5

KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-193-0

KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0655-0

KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948–1. část*. 1. vyd. Praha: SPN, 1991. ISBN 80-04-25699-6

KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. 1. vyd. Praha: Doplněk, 1997. ISBN 80-85765-73-X

KAPLAN, Karel, ŠPIRITOVÁ, Alexandra. (eds.) *ČSR A SSSR 1945-1948: dokumenty mezivládních jednání*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1996. ISBN 80-85270-65-X

KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán a ČSR*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2010. ISBN 978-80-7380-185-4

LITERA, Bohuslav. *Studená válka: (mezinárodní vztahy 1945-1963)*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1993. ISBN 80-85467-38-0

LIŠKA, Vladimír. *Jan Masaryk – Tajemství života a smrti*. 1. vyd. Praha: XYZ, 2018. ISBN 978-80-7505-988-8

LOUŽEK, Marek, DEJMEK, Jindřich. *Marshallův plán: šedesát let poté*. 1. vyd. Praha: CEP, 2007. ISBN 978-80-86547-72-5

ROMSICS, Ignác. *Parížská mierová zmluva z roku 1947*. 1. vyd. Praha: Kalligram, 2008. ISBN 80-8101-014-9

ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v 20. storočí*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2012. ISBN 978-80-8101-638-7

Seznam použitých internetových zdrojů

Dekret presidenta republiky č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa [online]. [cit. 2021-01-30].

Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>

SEZNAM ZKRATEK

- USA - Spojené státy americké
- ČSR - Československo
- SSSR - Svaz sovětských socialistických republik
- SNB - Sbor národní bezpečnosti
- ČSNS - Česká strana národně sociální
- DS - Demokratická strana
- ČSL - Československá strana lidová
- KSČ - Komunistická strana Československa

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Kyselová Tereza

Obor: B0312A200001-Mezinárodní vztahy a diplomacie (Bc. MVD)

Forma studia: Kombinované

Název práce: Zahraniční politika poválečného Československa

Rok: 2021

Počet stran textu bez příloh: 40

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 18

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 1

Vedoucí práce: PhDr. Vít Rouč Ph.D